

AVROPA İNSAN HÜQUQLARI MƏHKƏMƏSİ
Böyük palata

“Kozacıoğlu Türkiyəyə qarşı” işi

(Şikayət № 2334/03)

QƏRAR

Strasburq, 19 fevral 2009-cu il

“Kozacıoğlu Türkiyəyə qarşı” işi üzrə Avropa insan hüquqları Məhkəməsinin Böyük Palatası
Palatanın Sədri Jan-Pol Kosta,
Hakimlər Kristos Rozakis,
Pyer Lorenzen,
Josef Casadevall,
Jovanni Bonello,
Karel Jangvirt,
Nina Vayiç,
Rayt Maruste,
Liliano Miyoviç,
Din Spielman,
Renat Jager,
Corc Nikolau,
Miryana Lazarova Traykovskaya,
Nona Tsotsoria,
Enn Pouer,
İşıl Karakaş,
Mihay Poalelungidən ibarət tərkibdə,
Məhkəmə katibinin müavini Maykl O’Boylun iştirakı ilə
2 iyul 2008 və 28 yanvar 2009-cu il tarixində bağlı qapılar arxasında iclas keçirərək,
həmin gün aşağıdakı Qərarı qəbul etmişdir:

PROSEDUR

1. İş Türkiyə vətəndaşı cənab İbrahim Kozacıoğlu (“ərizəçi”) tərəfindən İnsan hüquqları və əsas azadlıqları haqqında konvensiyanın (“Konvensiya”) 34-cü maddəsinə müvafiq olaraq 11 noyabr 2002-ci il tarixində Türkiyəyə qarşı Məhkəməyə verilmiş 2334/03 sayılı şikayət əsasında başlanmışdır. Ərizəçi 9 may 2005-ci il tarixində vəfat etmişdir. 10 aprel 2007-ci il tarixində onun varisləri, cənab Sait Kozacıoğlu, cənab Aydın Kozacıoğlu, cənab Kənan Kozacıoğlu, xanım Necla Kozacıoğlu (Güzey), xanım Perihan Kozacıoğlu (Çetin), xanım Süheyla Kozacıoğlu (Tuna) və xanım Keriman Kozacıoğlu (Milli) işi məhkəməyə çatdırmaq istəklərini bildirmişlər. Praktik mülahizələrdən bu məhkəmə qərarı əvvəlki kimi ərizəçi kimi İbrahim Kozacıoğluna aid ediləcək, lakin bu gün onun varisləri bu statusa malik olan şəxslər kimi nəzərdən keçirilməlidir (bax: Dalban Rumıniyaya qarşı (BP), №. 28114/95, § 1, AİHM 1999-VI).

2. Ərizəçinin maraqlarını Ankaradan olan vəkillər cənab T.Akıllıoğlu, cənab A.Aktau və cənab O.Yılmaz təmsil etmişlər. Türkiyə hökuməti (“Hökumət”) onun Agenti tərəfindən təmsil olunmuşlar.

4. 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin müddəalarına əsaslanaraq, ərizəçi onun öz əmlakından maneəsiz istifadə etmək hüququna müdaxilə edilməsindən şikayət etmişdir. O həmçinin Konvensiyanın 6-cı maddəsinin pozulduğunu iddia etmişdir.

5. Şikayət Məhkəmənin hakimlər Fransua Tülkəns, İren Kabral Barreto, Riza Türmen, Mindia Uqrexelidze Vladimir Zaqrebelski, Antonella Mularoni və Draqolyub Popoviçdən və Seksiya katibi Salli Dolledən ibarət ikinci seksiyasının palatasına verilmişdir (Məhkəmə rəqlamentinin 52-ci qaydası, § 1). 31 iyul 2007-ci il tarixində palata əksər üzrlərinin iştirakı ilə qətnamə çıxararaq, üç səsə qarşı dörd səslə 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin pozuntusuna yol verildiyi; və üç səsə qarşı dörd səslə şikayətə Konvensiyanın 6-cı maddəsinə müvafiq olaraq ayrıca baxılması zərurətinin olmadığına səs verməklə ərizəni məqbul hesab etmişdir.

6. 31 mart 2008-ci il tarixində hökumətin 31 oktyabr 2007-ci il tarixli sorğusu əsasında Böyük palatanın kollegiyası işi Konvensiyanın 43-cü maddəsinə əsasən Böyük palataya vermək qərarına gəlmişdir.

7. Böyük Palatanın tərkibi Konvensiyanın 27-ci maddəsinin 2 və 3-cü paraqrafları və 24-cü qaydanın müddəalarına müvafiq olaraq müəyyən edilmişdir.

8. Ərizəçi və Hökumət işin mahiyyəti üzrə yazılı qeydlərini təqdim etmişlər.

9. Dinləmə Strasburqda İnsan hüquqları məhkəməsinin açıq iclasında 2 iyul 2008-ci il tarixində keçirilmişdir (Qayda 59, § 3).

Məhkəmə qarşısında çıxış etmişlər:

Hökumətin adından:

Xanım D.AKQAY

Həmvasitəçi

Xanım O.QAZİALEM

Xanım A.EMULER

Xanım V.SİRMEN

Xanım D.AKPAK

Cənab A.DEMİR

Cənab M.GURUL

Xanım F.KARAMAN

Cənab T.SARIASLAN

Müşavirlər

Ərizəçinin adından

Cənab T.AKİLLİOĞLU

Cənab A.AKTAY

Cənab O.YILMAZ

Nümayəndə

Məhkəmə cənab Akıllıoğlu, cənab Aktay və xanım Aktayın çıxışları və onların bir neçə hakim tərəfindən qoyulmuş suallara cavablarını dinlədi.

FAKTLAR

I. İŞİN HALLARI

9. Türkiyə vətəndaşı olan ərizəçi 1903-cü ildə anadan olmuş və 2005-ci ildə vəfat etmiş, müvafiq müddətdə Adanada yaşamışdır.

10. 1930-cu illərdə o Tarsa subprefekturasında, İçel əyalətində 1906-cı ildə tikilmiş qumdaşından olan iki mərtəbəli bina almışdır. Ümumi sahəsi 516.34 kv. metr sahəsi olan bina hüquqi baxımdan memarlıq əhəmiyyəti kəsb etmişdir.

11. 1 noyabr 1990-cu il tarixində Adana mədəni və təbii irsinin mühafizəsi komitəsi əmlakı Mədəni və təbii irs (mühafizəsi) haqqında qanunun (2863 sayılı, 21 iyul 1983-cü il tarixli qanun) mənası baxımından “mədəni irs” kimi təsnifləşdirmək qərarında gəlmişdir. 23 noyabr 1998-ci il tarixində o şəhər mühitinin mühafizəsi layihəsinə daxil edilmişdir. O həmçinin Avropa Şurasının mühafizə olunan mədəni və təbii abidələr siyahısına daxil edilmişdir.

12. 4 aprel 2000-ci il tarixində İçel əyalətinin icra şurası “Müqəddəs Paul quyusu ətrafı küçələrdə ətraf mühitin bərpası və regenerasiyası layihəsi”nin təsir sahəsinə daxil olan əmlakla bağlı ekspropriasiya əmri vermişdir. 21 mart 2000-ci il tarixində üç hakimiyyət nümayəndəsi və mülkiyyətçilərin iki nümayəndəsindən ibarət ekspertlər qrupu (bundan sonra “1-ci münsiflər heyəti”) tərəfindən təqdim olunmuş hesabat əsasında və Şəhərsalma Nazirliyi tərəfindən dərc olunmuş tikinti qiymətləri indeksində “yüksək səviyyəli tikili” kateqoriyasına müvafiq olaraq, binanın qiyməti şura tərəfindən 36,856,865,000 türk lirəsi (TRL) (təxminən 65 326 Avro (EUR)) məbləğində qiymətləndirilmişdir. Bu məbləğ mülkiyyət hüququnun başqa şəxsə keçdiyi tarixdə ərizəçiyə ödənilmişdir.

13. 12 oktyabr 2000-ci il tarixində ərizəçi Tarsus rayn məhkəməsinə ekspropriasiya olunmuş tikiliyə görə daha yüksək kompensasiyanın ödənilməsinə dair ərizə vermişdir. O yeni münsiflər tərkibinin təyin olunması və əmlakın tarixi və memarlıq dəyəri nəzərə alınmaqla yenidən qiymətləndirilməsi üçün bu heyətə ixtisaslı sənətşünasın daxil edilməsini xahiş etmişdir. O əlavə olaraq 1,000,000,000,000 TRL (təxminən 1728750 Avro) əlavə kompensasiya tələb etmişdir.

14. 26 fevral 2001-ci il tarixində məhkəmə dinləmələr keçirmiş və ərizəçinin tikilinin tarixi dəyəri əsasında təkrar qiymətləndirilməsinə dair vəsatətini rədd etmişdir. Məhkəmə, xüsusi olaraq, Məcburi özgəninkiləşdirmə haqqında qanunun (2942 sayılı Qanun) 11-ci maddəsinə (1) müvafiq olaraq (bax, aşağıda 29-cu bənd) qət etmişdir ki, binanın qiymətləndirilməsinə görə məsuliyyət daşıyan ekspertlər qrupu onun dəyərini yalnız dəqiq müəyyən edilmiş obyektiv məlumatlar əsasında müəyyən edə bilərdi. Eyni zamanda, o mülki mühəndis, memar və mülkiyyətçilərin nümayəndəsinin daxil edildiyi yeni ekspertlər heyətinin təyin edilməsi ilə razılaşmışdır.

15. 10 may 2001-ci il tarixində, sahədə olduqdan sonra, məhkəmə tərəfindən təyin edilmiş ekspertlər qrupu (bundan sonra 2-ci heyət) öz məruzəsini təqdim etmişdir. Mülkiyyətin dəyərinə təsir göstərmiş funksiya və amillərə gəldikdə isə, məhkəmə aşağıdakı nəticələrə gəlmişdir:

“Barəsində söhbət gedən tikili Mersin dairəsi Tarsus ərazisində Camiceditlə qonşuluqda yerləşir. O torpaq sahələrinin qeydiyyatı kitabında həyətəyanı sahəsi olan möhkəm konstruksiyalı ev kimi qeyd olunmuşdur. Tikili şəhər rayonunda yerləşir, şəhər irsinin mühafizəsi layihəsində sadalanan tikililər kimi təsnifləşdirilir. Binanı təsnifləşdirmək qərarı tarixində Adana mədəni və təbii irsinin mühafizəsi komitəsi tərəfindən 1 noyabr 1990-cu il tarixində qəbul edilmişdir...

Mübahisə predmeti olan tikili... şəhərin mərkəzində, iki küçənin kəsişməsində... yerləşir, onun cənub-qərb və şərq hissələri küçəyə baxır... O yüksək sıxlıqlı biznes və pərakəndə ticarət rayonunda yerləşir... Şimal tərəfdən Müqəddəs Paul quyusunun yerləşdiyi ərazi ilə həmsərhəddir. Sonuncu tarix və turizm baxımından böyük əhəmiyyətə

malik, qədimdən müqəddəs sayılan və xristianların ziyarət etdiyi ərazidir. Beləliklə də, ekspropriasiyaya qədər əmlak “dini turizmin” mərkəzində yerləşmişdir.

Arxeoloji tədqiqatlar göstərir ki, Tarsus rayonunda yaşayış eramızdan əvvəl 10,000-4,000-ci illərdə yaranmışdır. Bu, müvafiq olaraq, tarixi və mədəni əhəmiyyət kəsb edir. Yəni tarixi abidələrdən başqa, torpaq işləri zamanı məhkəmə binasının yaxınlığında qədim şəhərin xarabalıqları aşkar olunmuş... və ərazi mühafizəyə alınmışdır”.

16. Binanın dəyərini müəyyən edən zaman 2-ci heyət ilk növbədə Şəhərsalma nazirliyi tərəfindən dərc olunmuş tikililərin və xüsusi olaraq, “restavrasiyası tələb olunan binaların” qiymət indeksinə əsaslanan nəticələr çıxarmışdır. O, gəlidiyi nəticələri aşağıdakı şəkildə ifadə etmişdir:

“Mübahisəli torpaq sahəsində yerləşən bina hər biri 258.17 kv. metr olan iki mərtəbədə ibarətdir, ümumi yaşayış sahəsi 516.34 kv. metr təşkil edir. O yonulmuş daşdan tikilib və Bağdad üslubunda birləşdirilmiş hissələrdən ibarət arxitekturaya malikdir. Yaşayış binası kimi nəzərdə tutulmuşdur. Birinci mərtəbə sadə [memarlıq] üslubundadır və yonulmuş daşdan tikilmiş binalara xas xüsusiyyətlərə malikdir. Birinci mərtəbəsində... eyvanı var. Pəncərə tağları və eyvanın yonulmuş daşları çox bəzəkliidir. Beləliklə, mübahisəli əmlak “Tarsus evləri” kimi tanınan Aralıq dənizi ənənələrinə uyğun... tikilmiş bina xüsusiyyətlərinə malikdir. O həmçinin Avropa Şurasının mühafizə olunan mədəni və təbii abidələr siyahısına daxil edilmişdir. 1930-cu ildə Tarsusa səfəri zamanı Atatürk məhz bu binada qalmışdır. Yaşına baxmayaraq və yuxarıda qeyd olunan xüsusiyyətləri nəzərə alaraq, bina sahibləri tərəfindən qorunub və yaxşı vəziyyətdə saxlanılıb. Bu şəraitdə, amortizasiya norması 50% qəbul edilib. Şəhərsalma nazirliyinin 2000 təlimatına görə bina V sinfin D qrupuna (restavrasiya tələb edən) aid olduğundan... bir kvadrat metr tikilinin təxmini dəyəri... 351.413.0 TRL müəyyən edilmişdir”.

17. 2-ci heyət belə bir nəticəyə gəlmişdir ki, 1-ci heyət (bax yuxarıda 12-ci bənd) mübahisəli binanı memarlıq xüsusiyyətləri nəzərə alınmadan yonulmuş daşdan tikilmiş bina kimi qiymətləndirmişdir. O bu qiymətləndirmə kriterilərini və binanı ilkin olaraq 181,448,588,000 TRL məbləğində qiymətləndirilmək qərarına gəlmişdir. Daha sonra binanın 50% qiymətdən düşməsinə qeyd edərək, bu məbləği 90,724,294,000 TRL-ə qədər azaltmışdır. Buna baxmayaraq, sonradan binanın memarlıq, tarixi və mədəni xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla, dəyərinin 100% artırılmalı olduğunu hesab edərək, məbləği 181,448,588,000 TRL-ə qədər artırmışdır. Heyət, ərizəçiyə artıq ödənilmiş ekspropriasiya ödənişi çıxıldıqdan sonra, əlavə olaraq 144,591,723,000 TRL ödənilməli olduğunu qət etmişdir.

18. Üçüncü ekspert qrupu (bundan sonra 3-cü heyət) ekspertlərin ikinci məruzəsindəki bütün nəticələri təsdiq edən 12 iyun 2001-ci il tarixli məruzə təqdim etmişdir.

19. 14 iyun 2001-ci il tarixində ərizəçi daha bir ekspert rəyi almaq üçün müraciət edərək, əvvəlki iki məruzədə binanın dəyərinin qiymətləndirilməsi zamanı onun memarlıq və tarixi xüsusiyyətlərinin tam nəzərə alınmadığını iddia etmişdir.

20. 15 iyun 2001-ci il tarixində, məhkəmə əlavə ekspert məruzəsinə dair sorğunu rədd edərək, ərizəçinin tələblərini qismən təmin etmiş və hakimiyyət orqanlarına ona əlavə kompensasiya kimi 3 oktyabr 2000-ci il tarixindən hesablanmış faiz dərəcəsi nəzərə alınmaqla 144,591,723,000 TRL (təxminən 139 728 Avro) ödənilməsinə tapşırılmışdır.

21. 19 noyabr 2001-ci il tarixində Kassasiya məhkəmə bu qətnaməni ləğv etmişdir. O qərara almışdır ki, Mədəni və təbii irs (mühafizəsi) haqqında qanunun (2863 sayılı Qanun) 15 (d)

maddəsinə müvafiq olaraq, nə binanın memarlıq və ya tarixi xüsusiyyətləri, nə də onun nadirliyindən irəli gələn xüsusiyyətlər onun dəyərinin qiymətləndirilməsinə daxil edilə bilməz. Müvafiq olaraq, əlavə kompensasiyanın 100% artırılması düzgün hesab edilə bilməz.

22. 4 dekabr 2001-ci il tarixində ərizəçi Kassasiya məhkəməsinin qərarına düzəlişlərin edilməsi üçün vəsatət vermişdir. O ekspropriasiyanın kompensasiya məbləğini mübahisələndirmiş və xüsusi olaraq ölkənin mədəni və tarixi irsini təşkil edən binaların dəyərini qiymətləndirməyə imkan verəcək hüquqi meyarın olmadığını vurğulamışdır. O Konvensiyanın 6-cı maddəsi və Konvensiyaya 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinə istinad etmişdir.

23. 21 yanvar 2002-ci il tarixində Kassasiya məhkəməsi ərizəçinin düzəliş haqqında vəsatətini rədd etmişdir.

24. 15 fevral 2002-ci il tarixində rayon məhkəməsi Kassasiya məhkəməsinin qərarını icra etmiş və 3 oktyabr 2000-ci il tarixindən hesablanmalı olan faizlə birlikdə 53,867,429,000 TRL (təxminən 45 980 Avro) məbləğində əlavə kompensasiya müəyyən etmişdir.

25. 27 may 2002-ci il tarixində Kassasiya məhkəməsi birinci instansiya məhkəməsinin qərarını dəyişdirmədən saxlamışdır.

26. 23 dekabr 2002-ci il tarixində Maliyyə nazirliyi 53,867,429,000 TRL əlavə kompensasiya və 70,940,390,000 TRL faiz olmaqla 124,807,810,000 TRL (təxminən 91 905 Avro) məbləğində ödəniş tapşırığı vermişdir.

27. İş materiallarından görünür ki, 2005-ci ildə sona çatmış məhkəmə araşdırmasından sonra ərizəçi binanın tikildiyi torpağa görə ayrıca kompensasiya almışdır. Hökumət tərəfindən təqdim olunmuş və ərizəçinin nümayəndəsi tərəfindən mübahisələndirilməyən informasiyaya əsasən, torpağın ekspropriasiyasından sonra alınmış kompensasiya 145,460 yeni türk lirəsi (TRY) (təxminən 87 101 Avro) təşkil etmişdir.

II. Müvafiq dövlətdaxili hüquq və praktika

A. Mədəni və təbii irs (mühafizəsi) haqqında qanun (2863 sayılı, 21 iyul 1983-cü il tarixli qanun)

28. Mədəni və təbii irs (mühafizəsi) haqqında qanunun 15-ci bölməsində nəzərdə tutulur:

“Mədəni irsin bir hissəsi olan daşınmaz əmlak aşağıda qeyd olunmuş prinsiplərə müvafiq olaraq özgəninkiləşdirilə bilər:

(d) ekspropriasiyaya görə kompensasiyanın hesablanmasında əmlakın yaşı, nadirliyi və bədi xüsusiyyətləri nəzərə alınmamalıdır”.

B. Ekspropriasiya haqqında qanun (2942 sayılı, 4 noyabr 1983-cü il tarixli Qanun)

29. Məcburi özgəninkiləşdirmə haqqında qanunun 11-ci fəslə aşağıdakıları təmin edir:

“Ekspropriasiyaya görə kompensasiyanın müəyyən edilməsi kriteriləri

Hakimlər ekspropriasiya obyektinin yerləşdiyi sahədə olduqdan... və maraqlı tərəflərin fikirləri müəyyən edildikdən sonra yaradılmış ekspertlər qrupu 15-ci fəslə müvafiq olaraq aşağıdakıları nəzərə almaqla hesabat tərtib etməlidir:

(a) nəzərdən keçirilən əmlakın tipi və xarakteri;

(b) sahəsi;

(c) qiymətinə təsir göstərə biləcək xarakteristika və amillər və hər bir amilin qiymətləndirilməsi;

(d) mövcud əmlakla bağlı vergi bəyannaməsi;

(e) hakimiyyət orqanlarının ekspropriasiya tarixinə müəyyən etdiyi qiymətlər;

(ə) kənd təsərrüfatı torpaqları üçün ekspropriasiya tarixində mövcud torpaqdan istifadə və sahə nəzərə alınmaqla potensial mənfəət;

(f) tikinti sahəsi üçün ekspropriasiya tarixinədək adi şərtlərlə satılan digər ekvivalent torpaq sahələri ilə müqayisədə müəyyən edilmiş bazar qiyməti;

(g) binalar üçün rəsmi vahid məbləği, tikinti xərcləri və amortizasiya norması;

(h) ekspropriasiya olunan əmlakın dəyərində... bütün digər obyektiv kriterilər təsir göstərə bilər.

Ekspert qrupu daşınmaz əmlakın qiymətini müəyyən edərək, maraqlı tərəflərin iddialarını nəzərə almaqla və əsaslandırılmış qiymətləndirmə aktına əsasən gəlidiyi nəticələr əsasında öz məruzəsində yuxarıda qeyd edilən kriterilərdən hər biri ilə bağlı dəlillərini qeyd edir.

Əmlakın qiyməti müəyyən edilən zaman ekspropriasiyanın təşəbbüsçüsü kimi çıxış etmiş şəhər planlaşdırma və ya digər departament tərəfindən qoyulmuş, onun üçün nəzərdə tutulmuş müxtəlif istifadə növlərindən irəli gələn əlavə dəyərlər nəzərə alınmır.

C. Kassasiya məhkəməsinin presedent hüququ

30. Kassasiya məhkəməsinin 18 mülki işi üzrə sadalanan binaların statusu səbəbindən məruz qala biləcəkləri qiymətdən düşməni nəzərə almamış aşağı məhkəmələr tərəfindən qəbul edilmiş qərarlar ləğv edilmişdir (bax: məsələn, 30 noyabr 2004-cü il tarixli -2004/8082 E., 2004/8946 K.-, 20 dekabr 2004-cü il tarixli -2004/9692 E., 2004/9893 K.-, 5 may 2006-cı il tarixli -2005/3263 E., 2005 / 4696 K.- və 16 iyun 2006-cı il tarixli -2005/3064 E., 2005/6355 K.- qərarlar).

D. Avropa Şurasının Konvensiyaları

1. Avropa Şurasının Avropanın mədəni irsinin qorunması haqqında 3 oktyabr 1985-ci il tarixində qəbul edilmiş Konvensiyası.

31. Konvensiyanın müvafiq hissələrində aşağıdakılar nəzərdə tutulmuşdur:

Maddə 3

“Tərəflərdən hər biri:

1. Memarlıq irsinin mühafizəsi üzrə müəyyən edilmiş tədbirləri görmək;

2. bu cür tədbirlər çərçivəsində və hər bir dövlət və ya region üçün xarakterik üsullarla abidə, bina və obyekt qruplarının mühafizəsi üçün tədbirlər görməyi öz öhdəsinə götürür”.

Maddə 4

1. mühafizə olunan xüsusiyyətlərin zədələnməsi, köhnəlməsi və ya sökülməsinin qarşısını almağı öz öhdəsinə götürür. Bunun üçün Tərəflərdən hər biri, artıq nəzərdə tutulmadığı halda,

(d) mühafizə olunan mülkiyyətin məcburi şəkildə satın alınmasına imkan verən qanunvericilik tətbiq etməyi öhdəsinə götürür”.

2. Avropa Şurasının Mədəni irsin cəmiyyət üçün dəyəri haqqında 27 oktyabr 2005-ci il tarixli Çərçivə konvensiyası və onun izahedici qeydləri.

32. Bu günə qədər bu konvensiyanı on üç ölkə imzalamış və yalnız üç ölkə ratifikasiya etmişdir. Türkiyə onu imzalamamışdır. Mətnə aşağıdakı müddəalar daxildir:

Maddə 1 – Konvensiyanın məqsədləri

“Bu Konvensiyanın tərəfləri:

(a) mədəni irsə dair hüquqları İnsan hüquqları haqqında ümumi bəyannamədə müəyyən edildiyi kimi, mədəni həyatda iştirak hüququnun ayrılmaz hissəsi hesab etməyi;

(b) mədəni irsin qorunub saxlanması və onun davamlı istifadəsinin məqsədinin insanın və həyat keyfiyyətinin inkişafına yönəldilməsini vurğulamağı öz öhdələrinə götürürlər...”

Maddə 4 – Mədəni irslə əlaqədar hüquq və vəzifələr

“Tərəflər təsdiq edirlər ki:

(a) mədəni irs hüququnun həyata keçirilməsi yalnız demokratik cəmiyyətdə ictimai maraqlar, digər şəxslərin hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi üçün zəruri olan məhdudsiyətlərə məruz qala bilər”.

Maddə 6 – Konvensiyanın qüvvəsi

“Bu Konvensiyanın müddəələrindən heç biri:

(a) beynəlxalq sənədlər, xüsusi olaraq, İnsan hüquqları haqqında ümumi bəyannamədə və İnsan hüquqları və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında konvensiyaya müvafiq olaraq zəmanət verilən insan hüquqları və əsas azadlıqlarını məhdudlaşdıracaq və ya pozacaq;

(b) digər milli və ya beynəlxalq hüquqi sənədlərdə əks olunmuş mədəni irs və ətraf mühitə dair daha əlverişli müddəalara toxunacaq;

(c) məcburi hüquqlar yaradacaq şəkildə şərh edilə bilməz”.

33. İzahedici qeydin müvafiq fəsilələrində aşağıdakılar təsbit olunmuşdur, xüsusi olaraq:

Maddə 4 – Mədəni irslə bağlı hüquq və vəzifələr

“Maddə 4 mədəni irslə bağlı şəxslərin hüquq və vəzifələri ilə bağlıdır

(a) müvafiq hüquq və azadlıqların həyata keçirilməsinin məhdudlaşdırılmasını təsbit edən bənd açıq-aşkar onun insan hüquqları və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında Avropa konvensiyasının ruhunda və onun mexanizmlərinə uyğun şərhə əsaslanır. İctimai maraq prinsipləri (bax: Maddə 5 (a)), məsələn, mühüm mədəni irs elementlərinin müdafiəsi həmişə fərdi mülkiyyət hüquqlarının müdafiəsi zərurəti ilə balanslaşdırılmalıdır”.

E. Müqayisəli hüquq

34. Avropa Şurasının üzv dövlətlərində prinsip etibarilə, mütənasiblik prinsipi tələblərinin təmin edilməsi məqsədilə ekspropriasiya olunan əmlak üçün təyin edilə biləcək “ədalətli və düzgün” (Kipr), “ədalətli və əvvəlcədən ödənilən” (Fransa), “ədalətli və dərhal ödənilən” (Estoniya), “adekvat” (Slovakiya) və ya “münasib” (Almaniya və Avstriya), yaxud “qiymətə” əsaslanan (Litva), “tam dəyər” (Albaniya), “cari qiymət” (Finlandiya), “bazar qiyməti” (İsveç) və ya “ədalətli qiymət” (İtaliya) həcmində kompensasiya məbləği müəyyən olunub. Birləşmiş Krallıqda əmlakın tarixi dəyəri “obyektiv keyfiyyətlərin” qiymətləndirilməsi zamanı istifadə olunan meyarlardan biri kimi verilir (bax: Tadcaster Tower Brewery Co v. Wilson [1897] 1 Ch 705, və Belton LCC-yə qarşı (1893) 68 LT 411). Yunanıstanda dövlət kompensasiya səviyyəsini qiymətləndirən zamanı binanın mümkün tarixi statusunu nəzərə almalıdır. Latviyada qanunvericilik nəzərdə tutur ki, ekspropriasiya zamanı dövlət orqanları kompensasiya səviyyəsini müəyyən edərkən binanın konkret xüsusiyyətlərini nəzərə almalıdırlar. İspaniyada bədi, arxeoloji və ya tarixi dəyərə malik binaların ekspropriasiyası xüsusi prosedur predmetidir və kompensasiya məbləği ekspropriasiya haqqında qanunvericilikdə müəyyən edilmiş ümumi prosedurun tətbiq ediləcəyi halda ödənilməli olan məbləğdən az müəyyən edilə bilməz. Yuxarıda qeyd olunmuş dövlətlərdən heç biri, xüsusi olaraq, Belçika və ya Niderland da ödəniləcək kompensasiyaların müəyyən edilməsi zamanı özgəninkiləşdirilmiş əmlakın memarlıq və tarixi xüsusiyyətlərinin nəzərə alınmasını istisna etmir.

HÜQUQ

I. HÖKUMƏTİN İLKİN ETİRAZLARI

A. Tərəflərin Böyük palataya təqdim etdiyi dəlillər

35. Hakimiyyət orqanları palata qarşısında bir sıra etirazlarla çıxış edərək, onların Böyük palata qarşısında müdafiə etmişdir. Onlar iddia edirdilər ki, birincisi, ərizəçi daxili hüquqi yardım vasitələrindən tam istifadə etməmiş, milli məhkəmələr qarşısında şikayət qaldırmamış, mülkiyyətini qiymətləndirmək üçün səlahiyyətli ekspertlər təyin etməmişdir. Onlar həmçinin iddia edirdilər ki, ekspropriasiya qaydalarına riayət edərək, ərizəçi, inzibati məhkəmələrə nəzarət qaydasında şikayət və ya iddia verməklə, kompensasiyanın hesablanması zamanı evinin tarixi dəyərini nəzərə almaqdan imtina edilməsini mübahisələndirə bilərdi.

36. Və nəhayət, zərərin mövcud olduğunu nəzərə alsaq, bu qanunvericilik norması səbəbindən baş vermiş, hökumət ekspropriasiyadan sonra altı ay ərzində ərizəçinin ərizə verməməsini tənqid etmişdir.

37. Bu ərizələri Palata qarşısında mübahisələndirən ərizəçi onların Böyük Palata tərəfindən baxılması ilə bağlı heç bir fikir bildirməmişdir.

B. Palatanın qərarı

38. Palata belə bir nəticəyə gəlmişdir ki, ərizəçi daxili hüquqi müdafiə vasitələrindən tam istifadə etmək üçün gözlənilməsi məntiqlə uyğun olan hər bir şey etmiş və Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 1-ci bəndinin tələblərinə müvafiq olaraq altı aylıq müddətə riayət etmişdir.

C. Avropa Məhkəməsinin rəyi

39. Məhkəmə təkrar edir ki, Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 1-ci bəndində əks olunmuş daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükədilməsi qaydası yerli sistemdə ehtimal olunan pozuntu ilə bağlı effektiv hüquqi müdafiə vasitəsinin mövcud olması ehtimalına əsaslanır. Sübut etmə yükü Məhkəməni müvafiq müddətdə effektiv vasitənin nəzəri və əməli baxımdan əlçatan olması; yəni hüquqi müdafiə vasitəsinin əlçatan olması, ərizəçinin şikayəti ilə bağlı kompensasiyanı təmin etmək iqtidarında olması və əqləbatan dərəcədə müsbət nəticələnmə bilən olmasına inandırılmalı olan Hökumətin üzərinə düşür (bax: V. Böyük Britaniyaya qarşı [GC], № 24888/94, § 57, AİHM 1999-IX)

40. Məhkəmə həmçinin qeyd edir ki, daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükədilməsinin tətbiqi bunun Razılaşan Tərəflərin müəyyən etdikləri insan hüquqlarının müdafiəsi mexanizmi kontekstində tətbiq edildiyi nəzərə alınmaqla həyata keçirilməlidir. Müvafiq olaraq, o müəyyən etmişdir ki, 35-ci maddənin 1-ci paragrafı müəyyən çeviklik dərəcəsi və lüzumsuz formalizm olmadan tətbiq edilməlidir. O həmçinin müəyyən etmişdir ki, daxili vasitələrin tükədilməsi qaydası nə mütləq, nə də avtomatik tətbiq ediləndir; bu qaydaya riayət olunmasına nəzarət edərkən konkret işin halları nəzərə alınmalıdır. Bu o deməkdir ki, digər hallarla yanaşı, təkcə Razılaşan Tərəflərin hüquqi sistemində formal müdafiə vasitələrinin mövcudluğu deyil, həm də onların qüvvədə olma konteksti, eləcə də ərizəçinin şəxsi halları nəzərə alınmalıdır. Daha sonra işin bütün halları nəzərə alınmaqla ərizəçinin ondan daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükədilməsi üçün gözlənilən bütün əqləbatan tədbirləri görüb görmədiyini məsələsi tədqiq olunmalıdır (bax: İlhan Türkiyəyə qarşı [GC], № 22277/93, § 59, AİHM 2000-VII). Həmçinin təsdiq edilməlidir ki, ərizəçinin effektiv və kifayət olması ehtimal olunan daxili hüquqi müdafiə vasitələrindən normal istifadə etmək və vasitə istifadə olunduqdan sonra mahiyyətə eyni

məqsədə xidmət edən digər vasitədən istifadə etmək imkanına malik olmuşdur. (bax Riad və Idiab Belçikaya qarşı, № 29787/03 və 29810/03, § 84, AİHM 2008 -...).

41. Məhkəmə qeyd edir ki, ərizəçi ekspropriasiyaya görə kompensasiya məbləğinin artırılmasına mülki məhkəmələrə ərizə verməklə nail olmağa çalışmışdır ki, bunun da hüquq müdafiə vasitəsi olması daxili vasitələrin tükədilməsi məqsədləri üçün mübahisələndirilməmişdir. Buna görə də inzibati məhkəmələrə də iddia verməli olub olmadığı müəyyən edilməlidir.

42. Bununla bağlı qeyd etmək lazımdır ki, ərizəçinin əmlakının qiymətləndirilməsi üçün istifadə olunmuş meyarların etibarsız hesab edilməsi və onun tarixi dəyərini müəyyən etmək üçün səlahiyyətli mütəxəssisin təyin edilməsi haqqında ərizə verdiyi Türkiyə məhkəmələri onun əleyhinə qərar çıxararaq, öz qərarlarını Mədəni və təbii irs (mühafizəsi) haqqında qanunun (2863 sayılı Qanun) 15 (D) fəslə ilə əsaslandırıb.

43. Nəticədə və işin hallarını nəzərə alaraq məhkəmə hesab edir ki, ərizəçinin artıq ekspropriasiyaya görə kompensasiyanın artırılmasına dair iddia verərək, ekspert heyətində onun əmlakının qiymətləndirilməsi üçün ixtisaslı mütəxəssisin olmamasını iddia etdikdən sonra Hökumət tərəfindən qeyd olunmuş hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə etməsinə görə tənqid edilməsi bütün hədlərin aşılması olardı.

44. Şikayətin vaxtında verilməməsi ilə bağlı etirazlara gəldikdə isə, Məhkəmə qeyd edir ki, ərizəçi son nəticədə birinci instansiya məhkəməsinin qərarını dəyişmədən saxlamış Kassasiya məhkəməsinin çıxardığı qərardan sonra altı ay ərzində şikayət vermişdir.

45. Qeyd olunanlara əsasən, Məhkəmə belə bir nəticəyə gəlir ki, ərizəçi daxili hüquqi müdafiə vasitələrinin tükədilməsi üçün ondan gözlənilən bütün ağılabatan tədbirləri görmüş və Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 1-ci bəndinin tələblərinə müvafiq olaraq altı aylıq müddətə riayət etmişdir.

46. Hökumətin ilkin etirazları müvafiq olaraq rədd edilmişdir.

II. 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin ehtimal olunan pozuntusu

47. Ərizəçi iddia etmişdir ki, Konvensiyaya 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin pozuntusuna yol verilmişdir ki, burada da deyilir:

“Hər bir fiziki və hüquqi şəxs öz mülkiyyətindən maneəsiz istifadə hüququna malikdir. Heç kəs, cəmiyyətin maraqları naminə qanunla və beynəlxalq hüququn ümumi prinsipləri ilə nəzərdə tutulmuş şərtlər istisna olmaqla, öz mülkiyyətindən məhrum edilə bilməz.”

A. Ərizəçinin şəxsi əmlakından maneəsiz istifadə hüququna müdaxilə olunub olunmaması.

48. Məhkəmə təkrar edir ki, 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinə üç müxtəlif qayda daxildir: birinci abzasın birinci cümləsində əksini tapmış birinci qayda ümumi xarakter daşıyır və mülkiyyətə hörmətlə yanaşma prinsipini elan edir; birinci abzasın ikinci cümləsində qeyd olunmuş ikinci qayda əmlakdan məhrum etməni əhatə edir və onu müəyyən şərtlərə tabe edir; ikinci abzasda göstərilmiş üçüncü qayda isə təsbit edir ki, Razılaşan Dövlətlər digər şərtlərlə yanaşı, mülkiyyətdən ümumi maraqlara müvafiq olaraq istifadəyə nəzarət hüququna malikdirlər. Lakin üç qayda açıq-aşkar əlaqəsiz deyil. İkinci və üçüncü qayda konkret mülkiyyətə hörmət hüququna müdaxilə hallarına aiddir və buna görə də birinci qaydada təsbit olunmuş ümumi prinsip baxımından şərh olunmalıdır. (bax: xüsusi olaraq, Ceyms və digərləri Birləşmiş Krallığa qarşı, 21 fevral 1986, § 37, Seriya A, 98, burada Məhkəmənin Sporrong və Lonnot İsveçə qarşı işi üzrə təhlillərin bir hissəsi təkrarlanır (23 sentyabr 1982, § 61, Seriya A, 52)... bax həmçinin Müqəddəs monastırlar Yunanıstana qarşı, 9 dekabr 1994, § 56, seriya A, 301-A;....

İatridis Yunanıstana qarşı ([GC], № 31107/96, § 55, AİHM 1999-II, və Bayeler İtaliyaya qarşı [GC], №. 33202/96, § 106, ECHR 2000-I).

49. Məhkəmə qeyd edir ki, Palatanın 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin ikinci cümləsinin mənasına görə əmlakdan məhrum etmə halının olmasına dair rəyi mübahisələndirilməmişdir (Palatanın qərarının 32-ci bəndi).

50. Məhkəmə bu məsələ ilə bağlı Palatanın gəldiyi nəticə ilə razılaşıır. Buna görə də şikayətləndirilən məhrum etmənin bu müddəa çərçivəsində haqlı olub olmadığı müəyyən edilməlidir.

B. Əmlakdan məhrum etmənin haqlı olub olmaması

1. “Qanunla nəzərdə tutulmuş şərtlərə müvafiq olaraq”

51. Ərizəçinin öz mülkiyyətindən məhrum edilməsi mübahisələndirilmir

2. “İctimai maraqlar nəzərə alınmaqla”

52. Məhrum etmənin qanuni məqsəd daşması, daha dəqiq desək, ölkənin mədəni irsinin qorunmasına xidmət etməsi mübahisələndirilmir.

53. Məhkəmə həmçinin hesab edir ki, ölkənin mədəni irsinin mühafizəsinin qanuni məqsəd daşması dövlət tərəfindən “mədəni mülkiyyət” kimi qeyd olunmuş tikilinin ekspropriasiyanı doğrulda bilər. O xatırladır ki, mülkiyyətin ekspropriasiyasına dair qanuna əsasən qəbul edilmiş qərarlarda siyasi, iqtisadi və sosial məsələlərin icmalı əks olunmalıdır. Sosial və iqtisadi siyasətin gerçəkləşdirilməsində qanunvericilik orqanının mülahizə azadlığının təbii ki, çox geniş olmasını etiraf edən Məhkəmə qərarı açıq-aşkar məqbul əsasların olduğu halda, “ictimai maraqları” nəzərə almaqla qəbul etmiş qanunvericinin qərarına hörmətlə yanaşacaq (bax: yuxarıda qeyd olunmuş Ceyms və digərləri, § 46, və yuxarıda qeyd olunmuş Bayeler, § 112). Bu, müvafiq dəyişikliklərlə eyni dərəcədə ətraf mühitin və ya ölkənin tarixi və ya mədəni irsinin mühafizəsinə aiddir.

54. Məhkəmə bununla əlaqədar olaraq qeyd edir ki, müvafiq hallarda mədəni irsin qorunub saxlanması, onun davamlı istifadəsinin məqsədi müəyyən həyat keyfiyyətinin təmin edilməsi ilə yanaşı, ərazi və onun sakinlərinin tarixi, mədəni və bədii köklərinin qorunub saxlanması məqsədi güdür. Bunlar özü özlüyündə müdafiə olunması və qorunub saxlanması vəzifəsi dövlət hakimiyyət orqanlarının üzərinə düşdüyü dəyərlərdir. (bax: müvafiq dəyişikliklərlə, yuxarıda adı çəkilən Bayeler, § 112; SCEA Ferme de Fresnoy Fransaya qarşı (dec.), № 61093/00, AİHM 2005-XIII; və Debelianovi Bolqarıstana qarşı, № 61951/00, § 54, 29 mart 2007; bax: həmçinin dəyişikliklərlə, Haver Belçikaya qarşı, № 21861/03, § 79, AİHM 2007 -...). Bununla əlaqədar olaraq Məhkəmə xüsusi olaraq memarlıq irsi nəzərə alınmaqla, konkret tədbirləri ehtiva edən Avropanın memarlıq irsinin qorunub saxlanması haqqında Konvensiyaya istinad edir (bax: yuxarıda 30-cu bənd).

55. Bu işdə tam imtina qərarı verilərkən ekspropriasiyaya görə kompensasiyanın hesablanması zamanı mübahisəli əmlakın memarlıq və tarixi xüsusiyyətləri və onun nadirliyinin qiymətləndirilməsinin mütənasibliyinin nəzərə alınub alınmadığını müəyyən etmək qalır.

3. Mübahisələndirilən tədbirin mütənasibliyi

(a) Palatanın qərarı

56. Palata hesab edir ki, ekspropriasiyaya görə kompensasiyanın hesablanmasında mülkiyyətin yuxarıda qeyd edilən xüsusiyyətlərinin nəzərə alınmasından tam imtina zəruri ədalətli tarazlığı pozmuş və ərizəçini əmlakın dəyərinin bu xüsusiyyətlərlə bağlı hissəsindən məhrum etmişdir.

Müəyyən edilmişdir ki, məbləğ, mübahisəli əmlakdan məhrum olma və güdülən ictimai maraq arasında mütənasiblik nisbətini qoruyub saxlamaq üçün müəyyən edilməli olan bu xüsusiyyətlərə kifayət qədər cavab verir.

(b) Tərəflərin dəlilləri

i. Ərizəçi

57. Ərizəçi milli məhkəmələr tərəfindən təyin edilmiş ekspropriasiyaya görə kompensasiyanın ümumi məbləğinin onun fikrincə, özgəninkiləşdirilən əmlakın real dəyərinə müvafiq olmaması səbəbindən Konvensiyaya 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin mənası baxımından əmlakdan maneəsiz istifadə etmək hüququna müdaxilə olunmasından şikayət etmişdir. O xüsusi olaraq qeyd etmişdir ki, Türkiyə qanunvericiliyi əvvəllər ona məxsus olan tikili kimi, ölkənin mədəni və tarixi irsini təşkil edən binaların dəyərinin müəyyən edilməsi üçün hüquqi meyarların mövcud olmaması səbəbindən onun adekvat kompensasiya almasına imkan vermir.

ii. Hökumət

58. Hökumət əvvəlcədən qeyd etmişdir ki, bu iş xüsusi olaraq əvvəllər ərizəçiyə məxsus olmuş bina ilə bağlıdır. Məhkəmə araşdırması nəticəsində sonuncu binanın yerləşdiyi torpağa görə ayrıca kompensasiya almışdır. Bu təkcə ehtimal olunan zərər deyil, həm də ərizəçi tərəfindən qaldırılmış müxtəlif iddiaların qiymətləndirilməsi üçün mühüm amil olmuşdur.

59. Hökumət qeyd etmişdir ki, Mədəni və təbii irs (mühafizəsi) haqqında qanunun (2863 sayılı, 21 iyul 1983-cü il tarixli qanun) təsir sahəsinə ayrı-ayrı şəxslərə məxsus dövlət mülkiyyəti hesab edilən mədəni və ya bədii əhəmiyyət kəsb edən binalar, eləcə də xalqın ümumi irsi olan ictimai müəssisələrə məxsus binalar düşür. Müvafiq olaraq, onların sahibləri binaların yerləşdiyi torpağa tətbiq edilən məhdud mülkiyyət hüququna malikdirlər.

60. Hökumət həmçinin dövlət orqanlarının bu tikililərin xüsusiyyətlərinin gələcək nəsillər üçün qorunub saxlanması üçün müvafiq tədbirlər görməsi zərurətinə istinad etmişdir. Bunun üçün onlar ya həmin binaları ekspropriasiya edib onların qorunub saxlanması və bərpasına görə məsuliyyəti öz üzərinə götürməli, ya da onları “tarixi yer” kimi təsnifləşdirməlidirlər. Buna baxmayaraq, sonuncu prosedur mülkiyyət hüququnun çoxsaylı məhdudlaşdırılmasına səbəb olur, sahiblər isə əmlakdan istifadəyə dair çox sərt öhdəliklərə məruz qalırlar.

61. Hökumət iddia edirdi ki, təsnifləşdirilmiş zonada yerləşən bu bina “Müqəddəs Paul quyusu ətrafı küçələrdə ətraf mühitin bərpası və regenerasiyası layihəsi” kontekstində ekspropriasiya olunmuşdur. Onlar iddia edirdilər ki, hakimiyyət orqanları onu ekspropriasiya etməsəydilər belə, onun dəyəri mühafizə olunan əmlak kimi təsnifləşdirilməsi səbəbindən əhəmiyyətli dərəcədə azalacaqdı. Beləliklə, ərizəçi onu ekspropriasiyaya görə kompensasiya qismində aldığı məbləğdən daha aşağı qiymətə satmalı olacaqdı.

62. Və nəhayət, hakimiyyət orqanları hesab edirlər ki, 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin milli hakimiyyət orqanlarına verdiyi mülahizə baxımından, milli məhkəmələr tərəfindən müəyyən edilmiş kompensasiyalar, onların iddia etdikləri kimi, tarixi və/və ya bədii xüsusiyyətləri səbəbindən ümumi irsin bir hissəsi olan özgəninkiləşdirilən əmlakın qiyməti ilə ağılabatan şəkildə uzlaşmışdır.

(c) Məhkəmənin qiyməti

i. Ümumi mülahizələr

63. Mülkiyyətə hörmət hüququna müdaxilə ümumi ictimai maraq tələbləri və şəxsin əsas hüquqlarının müdafiəsi tələbləri arasında “ədalətli balans” təşkil etməlidir (bax: digər mənbələrlə

yanaşı, yuxarıda qeyd olunmuş Sporrong və Lonnot, § 69). Bu balansla nail olmağın vacibliyi ümumilikdə 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin strukturunda, o cümlədən, müvafiq olaraq, birinci cümlədə elan olunmuş ümumi prinsip baxımından nəzərdən keçirilməli olan ikinci cümlədə əks olunub. Xüsusi olaraq, istifadə olunan vasitələr və dövlət tərəfindən tətbiq edilən, o cümlədən, şəxsi öz əmlakından məhrum edən tədbirlər vasitəsilə gerçəkləşdirilməli olan məqsəd arasında ağlabatan uyğunluq olmalıdır (bax: Pressos Compania Naviera SA və digərləri Belçikaya qarşı, 20 noyabr 1995-ci il, § 38, Series A, № 332; Yunanıstanın keçmiş kralı və digərləri Yunanıstana qarşı [GC], № 25701/94, §§ 89-90, ECHR 2000-XII;.. yuxarıda adı çəkilən Sporrong və Lonnot, § 73; və yuxarıda adı çəkilən Bayeler, § 107).

64. Müvafiq milli qanunvericiliyə əsasən kompensasiya şərtləri mübahisələndirilən tədbirin zəruri ədalətli balans yaradığını və xüsusilə də, ərizəçinin üzərinə həddindən artıq yük qoyub qoymadığı qiymətləndirmək üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bununla əlaqədar olaraq, Məhkəmə bundan öncə qət etmişdir ki, mülkiyyətin onun dəyərinə uyğun məbləğ ödənilmədən müsadirə olunması, bir qayda olaraq, qeyri-mütənasib müdaxilədir. Lakin, 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsi bütün hallarda tam kompensasiya hüququna zəmanət vermir. Qanuni "ictimai marağ" məqsədlərini özgəninkiləşdirilən əmlakın tam bazar dəyərinin ödənilməsindən daha az əhəmiyyətli hesab etmək olar (bax: müvafiq dəyişikliklərlə, Litqou və digərləri Birləşmiş Krallığa qarşı, 8 iyul 1986, § 121, Series A, № 102.. Bronyovski Polşaya qarşı [GC], № 31443/96, § 182, AİHM 2004-V;... və Scordino İtaliyaya qarşı (. № 1) [GC], № 36813/97, § 95, AİHM 2006- ..). Məhkəmənin fikrincə, tarixi və mədəni irsin mühafizəsi bu vəzifələrdən biridir.

ii. Yuxarıda qeyd olunmuş prinsiplərin tətbiqi

65. Bu halda, müdaxilənin qanunilik tələbinə cavab verdiyi və özbaşına olmadığını artıq müəyyən edilməsi faktını nəzərə alaraq, tam kompensasiyanın ödənilməməsi, *eo ipso* (bununla) ərizəçinin əmlakının alınmasını, xüsusilə də bu tədbirin ölkənin mədəni irsinin mühafizəsi proqramı kontekstində həyata keçirildiyini nəzərə alaraq, qanunazidd etmir (bax, müvafiq dəyişikliklərlə yuxarıda qeyd olunmuş Scordino (№ 1), § 99). Buna görə də, bu halda ərizəçiyə kompensasiyanın ödənməsi üçün milli hakimiyyət orqanlarının əsaslandığı meyar və mexanizmlərin zəruri ədalətli tarazlığı pozub pozmadığı və ərizəçi üçün qeyri-mütənasib və həddindən artıq yük yaradıb yaratmadığını müəyyən etmək qalır.

66. Məhkəmə qeyd edir ki, ekspertlər qrupu əvvəlcədən bu məsələdə binanın tarixi və mədəni dəyərini nəzərə almadan ərizəçiyə ekspropriasiyaya görə kompensasiya qismində 39,186,865,000 TRL ödənilməsini müəyyən etmişdir (bax: yuxarıda 12-ci bənd). 15 iyun 2001-ci il tarixli qərarı ilə ərizəçinin müraciət etdiyi rayon məhkəməsi binanın dəyərini 90,724,294,000 TRL məbləğində qiymətləndirmiş və sonradan binanın memarlıq, tarixi və mədəni xüsusiyyətlərinin onun dəyərini 100% artırılmasını doğrultduğunu qeyd edərək, məbləği 181,448,588,000 TRL-ə qədər artırmış iki ekspert qrupu tərəfindən verilmiş rəyi təsdiq etmişdir (bax: yuxarıda 15-18-ci bəndlər). Lakin bu qərar Mədəni və təbii irs (mühafizəsi) haqqında qanunun (2863 sayılı Qanun) 15 (d) maddəsinə istinad edərək, kassasiya məhkəməsi tərəfindən ləğv edilmiş və binanın memarlıq və ya tarixi xüsusiyyətləri, həmçinin onun nadirliyindən irəli gələn xüsusiyyətlərin onun dəyərini müəyyən edilməsi zamanı nəzərə alınmalı olmadığı qət edilmişdir.

67. Beləliklə, 2863 sayılı Qanunun 15 (d) maddəsinə (bax: yuxarıda 28-ci bənd) tətbiq etməklə, ekspropriasiyaya görə kompensasiya məbləğinin hesablanması zamanı ekspropriasiya olunan tikilinin nə nadirliyi, nə də memarlıq və ya tarixi xüsusiyyətləri nəzərə alınmayıb. Bununla

əlaqədar olaraq, Məhkəmə hakimiyyət orqanının dəlillərini qəbul edərək, mədəni, tarixi, memarlıq və ya bədii əhəmiyyətə malik kimi təsnifləşdirilmiş daşınmaz əmlakın bazar dəyərinin qiymətləndirilməsi ilə bağlı çətinlikləri vurğulamışdır. Bu məbləğin müəyyən edilməsi bir çox amillərdən asılı ola bilər və bu tikililəri bazarda eyni statusa, yaxud eyni memarlıq və tarixi xüsusiyyətlərə malik olmayan əmlaklarla müqayisə etməklə qiymətləndirmək heç də həmişə asan olmur. O həmçinin hesab edir ki, bu çətinliklər istənilən halda bu funksiyaları nəzərə almaqdan imtina edilməsinə haqq qazandıra bilməz.

68. Bununla əlaqədar olaraq, Məhkəmə qeyd edir ki, 2942 sayılı Qanunun 11-ci maddəsini (bax: yuxarıda 29-cu bənd) tətbiq etməklə, ekspropriasiya edilməli olan əmlakın dəyərinin qiymətləndirilməsinə cavabdeh olan mütəxəssislər onun dəyərinə təsir edə biləcək bütün obyektiv meyarları nəzərə almalıdırlar. O həmçinin qeyd edir ki, bu halda, iki ekspert rəyi işdə qeyd edilən mülkiyyətin xüsusiyyətləri onun qiymətinin 100% artırılmasını doğruldur (bax: yuxarıda 15-18-ci bəndlər) və müvafiq olaraq, tikilinin memarlıq və tarixi xüsusiyyətlərini nəzərə almamış birinci ekspert qrupu tərəfindən müəyyən edilmiş ekspropriasiyaya görə kompensasiya, xüsusilə də, binanın sahibləri tərəfindən təmin edilmiş yaxşı vəziyyətini nəzərə alaraq, kifayət qədər olmamışdır. Beləliklə, ərizəçi ekspropriasiyaya görə kompensasiyanın əmlakının xüsusiyyətləri nəzərə alınmadan hesablanması nəticəsində aldığından daha yüksək kompensasiya ala bilərdi.

69. Məhkəmə hesab edir ki, məsələnin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, qeyd olunmuş əmlaka görə ekspropriasiya kompensasiyasının hesablanması zamanı Türkiyə qanunvericiliyinə müvafiq olaraq, əmlakın qiymətinin bir hissəsinin onun nadirliyi və memarlıq və tarixi xüsusiyyətləri nəticəsində formalaşmasını nəzərə almaq mümkün deyil. Türkiyə qanunverici orqanı düşünülmüş şəkildə bu cür qiymətləndirilmələrin hüdudlarını qeyd olunmuş əlamətləri istisna etməklə müəyyənləşdirmişdir. Beləliklə də, hətta sonuncu sadalanan xüsusiyyətlərin qiymətin artmasına səbəb olduğunu təsdiq etsə belə, daxili məhkəmələr bunu nəzərə ala bilməyəcək. Lakin, bundan fərqli olaraq, kassasiya məhkəməsinin presedent hüququndan göründüyü kimi, özgəninkiləşdirilən binaların qiyməti onların sadalanan binalar kimi qeydiyyatdan keçməsi hesabına azaldılmış, məhkəmələr ödəniləcək kompensasiyanın müəyyən edilməsi zamanı bu cür amortizasiyanı nəzərə almışlar (bax: yuxarıda 30-cu bənd).

70. Məhkəmə qeyd edir ki, qiymətləndirmə sistemi ədalətsizdir və dövlətə açıq-aşkar üstünlük verir. Bu ekspropriasiya zamanı tikilinin yuxarıda qeyd olunmuş statusu nəticəsində amortizasiyasını nəzərə almağa imkan verir, istənilən mümkün qiymətləndirmə isə ekspropriasiyaya görə kompensasiyanın təyininə müvafiq olmayan hesab edilir. Beləliklə də, bu cür sistem təkcə sadalanan binaların sahiblərinin üzərinə ağır istismar xərclərinin qoyulmasını nəzərdə tutmayıb, həm də onları mülkiyyətlərinin xüsusiyyətlərindən irəli gələ biləcək istənilən dəyərdən məhrum edir.

71. Bundan başqa, istər Məhkəmə, istərsə də Palata qeyd edir ki, Avropa Şurasına üzv olan bir sıra dövlətlərin sadalanan binaların ekspropriasiyası sahəsində təcrübəsi göstərir ki, dəqiq qiymətləndirmə qaydaları və ya ümumi meyarlarının olmamasına baxmayaraq (bax: yuxarıda 34-cü bənd), müvafiq kompensasiyanın işdəki xüsusiyyətlər nəzərə alınmaqla müəyyən edilməsi qətiyyənlə istisna olunmur.

72. Yuxarıda qeyd olunanlara əsasən, Məhkəmə, müvafiq olaraq, hesab edir ki, əmlakdan məhrumetmə ilə ictimai maraqlar arasında tarazlıq tələblərini təmin etmək üçün tarixi binanın ekspropriasiyası zamanı onun sahibinə çatacaq kompensasiyanın müəyyən edilməsində əmlakın spesifik xüsusiyyətlərinin ağlabatan dərəcədə nəzərə alınması münasib olardı.

73. Beləliklə də, Konvensiyaya 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin pozuntusu baş vermişdir.

III. Konvensiyanın 6-cı maddəsinin ehtimal olunan pozuntusu

74. Ərizəçi həmçinin şikayət etmişdir ki, milli məhkəmələrdə araşdırma ədalətsiz olmuş, onlar mübahisəli binanın mədəni və tarixi xüsusiyyətlərinin qiymətləndirilməsi üçün ixtisaslı sənəşünas təyin etməkdən imtina etmişlər. O Konvensiyanın 6-cı maddəsinə istinad etmişdir.

75. 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinə müvafiq olaraq çıxardığı nəticələri nəzərə alaraq (bax: yuxarıda 73-cü bənd) Məhkəmə hesab edir ki, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin pozulması haqqında iddiaaya ayrıca baxmağa ehtiyac yoxdur.

IV. Konvensiyanın 41-ci maddəsinin tətbiq olunması

76. Konvensiyanın 41-ci maddəsində nəzərdə tutulur:

“Avropa Məhkəməsi Konvensiya və onun Protokollarının pozulduğunu, lakin Razılığa gələn Yüksək Tərəfin daxili hüququnun yalnız bu pozuntunun nəticələrinin qismən aradan qaldırılmasına imkan verdiyini müəyyən edirsə, Avropa Məhkəməsi, zəruri olduqda, zərərçəkən tərəfə əvəzin ədalətli ödənilməsinə təyin edir”.

Zərər

1. Palatanın qərarı

77. Palata hesab etmişdir ki, ekspropriasiya olunan binanın tarixi dəyərinin kompensasiya məbləğinin hesablanmasında nəzərə alınmasından tam imtina olunması səbəbindən “ədalətli balans” pozulmamışdır. O həmçinin hesab etmişdir ki, ekspertlərin yerli məhkəmələr üçün hazırladıqları rəylərdə qeyd olunan nəticələri və mədəni irsin qorunub saxlanması üçün görülən tədbirlər kimi qanuni “ictimai marağ” məqsədlərinin ekspropriasiya olunan əmlakların tam dəyərindən, yəni onların bütün xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla hesablanacaq məbləğdən az kompensasiyanın ödənilməsinə haqq qazandırması ilə bağlı mülahizələrə istinad edərək, 75.000 Avro məbləğində ödəniş ədalətli kompensasiyadır.

2. Tərəflərin dəlilləri

78. Ərizəçi maddi zərərin kompensasiyası qismində 1,392,000 ABŞ dolları (USD) (müvafiq dövrün məzənnəsi ilə 907,242,940,000 TRL) tələb etmişdir. O qeyd etmişdir ki, ekspertlərin fikrincə, binanın memarlıq xüsusiyyətləri onun dəyərinin 100% artırılmasını doğruldur ki, bu da tikilinin yaşı nəzərə alınmadan 181,448,588,000 TRL müəyyən edilməlidir. Onun fikrincə, onun binasının tarixi, bədii və mədəni dəyəri real olaraq təxminən 400% artımı təmin etməlidir. Beləliklə, onun fikrincə, 181,448,588,000 TRL məbləği, onun məruz qaldığı mənəvi zərəri də ödəmək üçün beşə vurulmalıdır.

79. Ekspropriasiya olunan binanın yaxşı vəziyyətdə olduğunu qəbul etməyən hökumət hesab edir ki, ərizəçinin tələbi həddindən artıq şişirdilib. O iddia etmişdir ki, ərizəçi binası və onun yerləşdiyi torpağın ekspropriasiyasına görə ümumilikdə 307,124,67 TRY (təxminən 243 104 Avro) almışdır. O həmçinin hesab edir ki, mülkiyyətin xüsusi xarakteri nəzərə alınmaqla, əmlakın bazar dəyərinin qiymətləndirilməsi ədalətli təminatın müəyyən edilməsində istifadə etmək üçün düzgün metod deyil.

3. Məhkəmənin verdiyi qiymət

80. Məhkəmə təkrar edir ki, pozuntu aşkarladığı qərar cavabdeh dövlətin üzərinə pozuntunu aradan qaldırmaq və onun nəticələrinin əvəzini pozuntuya qədər mövcud olmuş vəziyyəti mümkün qədər bərpa edəcək şəkildə ödəmək hüquqi öhdəliyi qoyur (bax: İatridis Yunanıstana qarşı (yalnız təminat) [GC], № 31107/96, § 32, ECHR 2000-XI). Bu işdə tərəflər olan razılaşan dövlətlər, prinsip etibarilə, məhkəmənin pozuntu müəyyən etdiyi qərarın icrası üçün vasitələrin seçimində sərbəstdirlər. Bu mülahizə hüququ, məhkəmə qərarının icra forması kimi, təmin edilməsinə Konvensiyada zəmanət verilmiş hüquq və azadlıqlara müvafiq olaraq Razılaşan dövlətlərin əsas öhdəliyinə əlavə seçim azadlığını əks etdirir (maddə 1). Pozuntunun təbiəti *restitutio in integrum* (ilkin vəziyyətə qayıtmanı) mümkün edirsə, bunu cavabdeh-dövlət edə bilər, Məhkəmənin bunun üçün nə səlahiyyəti, nə də praktik imkanı var. Digər tərəfdən, əgər milli qanunvericilik bu pozuntunun nəticələrini aradan qaldırmağa imkan vermirsə və ya yalnız qismən aradan qaldırılmasını mümkün edirsə, 41-ci maddə məhkəməyə zərərçəkən tərəfə bu təminatı özünün məqsədəuyğun hesab etdiyi şəkildə təqdim etmək səlahiyyəti verir (bax: Brumarescu Rumıniyaya qarşı (ədalətli kompensasiya) [GC], №. 28342/95, § 20, ECHR 2000-I).

81. Bu halda, məhkəmə sadəcə hesab etmişdir ki, “ədalətli balans” pozulmamışdır (bax: yuxarıda 72-ci bənd). Buna baxmayaraq, Məhkəmə tərəfindən dövlətin 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinə müvafiq olaraq qeyri-münasib hesab etdiyi hərəkətləri ərizəçinin mülkiyyətinin mahiyyətə qeyri-qanuni olmayan müsadirəsindən deyil, ekspropriasiyaya görə kompensasiyanın müəyyən edilməsində əmlakın tarixi və mədəni xüsusiyyətləri ilə əlaqədar olaraq onun dəyərinə yenidən baxılmasını istisna etmiş 2863 sayılı Qanunun 15 (D) maddəsinin tətbiqindən ibarət olmuşdur. Bu şəraitdə, Məhkəmə hesab edir ki, aşkarlanmış pozuntuların xarakteri ona yuxarıda qeyd olunmuş *restitutio in integrum* (ilkin vəziyyətə qayıtmanı) çıxış nöqtəsi kimi qəbul etməyə imkan verməyəcək (bax: müvafiq dəyişikliklərlə, Papamichalopoulos və digərləri Yunanıstana qarşı (maddə 50), 31 oktyabr 1995-ci il, Seriya A, c. 330-B, və yuxarıda qeyd olunmuş Scordino v. Italy (№ 1), § 249).

82. Müvafiq kompensasiya məbləğinin müəyyən edilməsi zamanı məhkəmə Konvensiyaya 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsi ilə bağlı onun presedent hüququnda şərh olunmuş ümumi meyarları nəzərə almalıdır ki, buna da müvafiq olaraq, mülkiyyətin onun dəyərinə uyğun olan ağlabatan məbləğ ödənilmədən müsadirəsi, adətən, 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinə əsasən qeyri-mütənasib müdaxilədən ibarətdir (bax: yuxarıda qeyd olunmuş Ceyms və digərləri, § 54). Bundan başqa, o həmçinin müəyyən etmişdir ki, ölkənin tarixi və mədəni irsinin qorunub saxlanılması üçün görülən tədbirlər kimi qanuni “ictimai maraq” məqsədlərini ekspropriasiya olunan əmlakların əvəzinin tam bazar dəyərindən az məbləğdə ödənilməsinə səbəb hesab edilə bilər (bax: yuxarıda 64-cü bənd).

83. Buna baxmayaraq, Məhkəmə hesab edir ki, kompensasiyanın səviyyəsi ekspropriasiya olunan binaların xüsusiyyətlərindən irəli gələn qiyməti nəzərə almalıdır. Bu halda, bu funksiyaların mübahisəli əmlakın dəyərini artırılmasına xidmət etdiyini nəzərə alsaq (bax: yuxarıda 68-ci bənd), o Hökumətin ərizəçi tərəfindən binası və onun yerləşdiyi torpağın ekspropriasiyasına görə aldığı 307,124.67 TRY (təxminən 243,104 Avro) məbləğinin ədalətli kompensasiya olması arqumentini qəbul etmir. Vurğulamaq lazımdır ki, bu məbləğə yalnız gəlir, yəni 70,940,390,000 TRL (təxminən 52,240 Avro) deyil, həm də torpağın özünün ekspropriasiyasına görə kompensasiya qismində 145,460 TRL (təxminən 87,101 Avro) daxildir. İstənilən halda, ərizəçinin öz torpağına görə ekspropriasiyaya kompensasiyası alması faktının işdəki binanın konkret xüsusiyyətlərindən irəli gələn dəyərə heç bir aidiyyəti yoxdur.

84. Ərizəçi tərəfindən təklif olunan qiymətləndirmə metoduna gəldikdə isə (bax: yuxarıda 78-ci bəndi), Məhkəmə qeyd edir ki, o hər hansı bir obyektiv məlumatlara əsaslanmayıb və ya hər hansı bir ekspert rəyi ilə təsdiq olunmur. Bu səbəbdən də qəbul edilə bilməz.

85. Ərizəçiyə ödənilməli olan kompensasiyanı müəyyən etmək üçün, Məhkəmə də, Palata kimi, özünü daxili araşdırma zamanı tərtib olunmuş ekspert rəylərinin nəticələri ilə bağlı hesab etməsə də, gəlidiyi nəticələri bu rəylərə əsaslandırmağı məqsədüuyğun hesab etmişdir. Bu amilləri, xüsusi olaraq, mübahisəli ekspropriasiya zamanı güdülən qanuni ictimai maraq məqsədini nəzərə alaraq və ədalətli əsasları rəhbər tutaraq, məhkəmə də, Palata kimi, ərizəçiyə 75,000 Avro, eləcə də bu məbləğdən tutula biləcək istənilən vergi məbləğində ödəniş təyin edilməsini ağılabatan hesab edir.

86. Mənəvi zərərə gəldikdə isə, Məhkəmə hesab edir ki, bu işin hallarına görə, Konvensiyaya 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin pozulmasına dair nəticə özü özlüyündə kifayət edəcək ədalətli kompensasiyadır.

B. Xərclər və məsrəflər

1. Tərəflərin dəlilləri

87. Ərizəçi milli məhkəmələrdə və məhkəmə qarşısında çəkdiyi xərclər və məsrəflərin məbləğinin 5000 ABŞ dolları (təxminən 3837 Avro) təşkil etdiyini iddia etmiş, lakin öz tələbinin təsdiqi olaraq heç bir sənəd təqdim etməmişdir. Qeyd edilməlidir ki, ərizəçi palatada irəli sürdüyü tələbi təkrar etmişdir.

88. Hökumət bu tələbi mübahisələndirərək, onun əsassız olduğunu bildirmişlər.

2. Palatanın qərarı

89. Palata ərizəçiyə məhkəmə xərcləri və məsrəflərinin kompensasiyası kimi 1000 Avro, eləcə də bu məbləğə hesablana biləcək istənilən verginin ödənilməsini qət etmişdir.

3. Məhkəmənin qiyməti

90. Avropa Məhkəməsinin formalaşmış presedent praktikasına müvafiq olaraq, 41-ci maddəyə əsasən həqiqətən də çəkilməsi və məcburi, eləcə də ağılabatan məbləğdə olması müəyyən edilmədiyi halda, xərclər və məsrəflərin əvəzi ödənilməyəcək. Bundan başqa, yalnız pozuntuya aidiyyəti olan məhkəmə xərclərinin əvəzi ödənilir (bax: Qayda 60 və digərləri ilə yanaşı, Beyeler İtaliyaya qarşı (yalnız təminat) [GC], №. 33202/96, § 27, 28 may 2002, və Şahin Almaniyaya qarşı [BP], №. 30943/96, § 105, AİHM 2003-VIII).

91. Yuxarıda qeyd edilənlərə əsasən, Məhkəmə ərizəçiyə palatanın müəyyən etdiyi, daha dəqiq desək 1000 Avro, eləcə də bu məbləğə hesablana biləcək istənilən vergi məbləğinin ödəniməsini qət etmişdir.

C. Faiz dərəcəsi

92. Məhkəmə hesab edir ki, ödənişlərin gecikdirilməsi zamanı faiz dərəcəsi Avropa mərkəzi bankının son hədd kredit dərəcəsinə üç faiz əlavə olunmaqla müəyyən edilməlidir.

QEYD OLUNANLARA ƏSASƏN, MƏHKƏMƏ

1. Hökumətin ilkin etirazlarını yekdilliklə rədd etdi;

2. 1 səsə qarşı 16 səsle 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin pozulduğunu qət etdi;

3. Şikayətə Konvensiyanın 6-cı maddəsinə əsasən baxılması zərurətinin olmadığını yekdilliklə qət etdi;

4. Pozuntu faktının təsdiq edilməsinin özü özlüyündə ərizəçiyə vurulmuş mənəvi zərərin kifayət edəcək ədalətli kompensasiyası olduğunu yekdilliklə qət etdi;

5. 1 səsə qarşı 16 səslə qət etmişdir ki:

(a) cavabdeh-dövlət ərizəçiyə üç ay ərzində ödəniş gününə qüvvədə olan məzənnə ilə türk lirəsinə çevrilməli olan aşağıdakı məbləğləri ödəməlidir:

i. 75,000 (yetmiş beş min) Avro, üstəgəl maddi zərərin kompensasiyası qismində hesablanacaq biləcək istənilən vergi;

ii. 1000 Avro (bir min) Avro, üstəgəl ərizəçidən tutula biləcək istənilən vergi, xərc və məsrəflər;

(b) qeyd olunmuş üç aylıq müddətin bitdiyi tarixdən və ödəniş anınadək bu məbləğlərə həcmi Avropa mərkəzi bankının ödənişin edilmədiyi dövrdə qüvvədə olacaq son hədd kredit dərəcəsi ilə müəyyən ediləcək sadə faizlər üstəgəl üç faiz hesablanmalıdır;

6. Ərizəçinin ədalətli kompensasiyaya dair digər tələblərini yekdilliklə rədd etdi.

İngilis və fransız dillərində tərtib olunub və 19 fevral 2009-cu il tarixində Strasburqda insan hüquqları məhkəməsinin binasında açıq dinləmədə elan olunmuşdur.

Maykl O'Boyl
Məhkəmə katibinin müavini

Jan-Pol Kosta
Prezident

Konvensiyanın 45-ci maddəsinin 2-ci bəndinə və Məhkəmə Reqlamentinin 74-cü qaydasının 2-ci paragrafına müvafiq olaraq, hakim Marustenin xüsusi mövqeyi bu qərara əlavə olunur.

Hakim Marustenin xüsusi mövqeyi

Ərizəçi bu halda iddia edir ki, əmlakının mədəni və tarixi dəyərinə görə lazımi kompensasiyanı almamışdır. Böyük Palata bununla razıdır. O bildirir ki, bu cür kompensasiya ilə bağlı dəqiq hüquq mövcuddur, əmlakın unikal dəyərinin qiymətləndirilməsi üçün müəyyən obyektiv əsaslar var və Beynəlxalq məhkəmə bu iş üzrə qərar çıxara biləcək məhkəmədir. Böyük Palata, göründüyü kimi, Türkiyə qanunvericiliyinin münasibətinin qeyri-düzgün olduğunu və müvafiq olaraq, yerli məhkəmə araşdırmalarından çıxış etməyin Konvensiyanın müddəalarına zidd olduğunu iddia etmişdir. Mənim bu fikirlə bağlı ciddi şübhələrim var.

Ərizəçi evi təxminən 1930-cu illərdə almışdır. Onun mədəni və tarixi əhəmiyyətinin o zaman hər hansı bir maddi rol oynayıb oynamadığı hələ aydın deyil və bu məqam ərizəçi tərəfindən heç vaxt irəli sürülməmişdir. Aydındır ki, mədəni dəyər arqumenti dövlətin 1 noyabr 1990-cu il tarixli əmlakın “mədəni irs” kimi təsnifləşdirmək və sonradan onu ekspropriasiya etmək qərarından sonra ortaya çıxmışdır. Həmçinin tamamilə aydındır ki, ərizəçi özü əlavə aktiv dəyəri yaratmamışdır, o sadəcə, hər bir məsuliyyətli və vicdanlı vətəndaş kimi, əmlaka lazımi qayğı ilə yanaşmışdır. Beləliklə də, xüsusi mədəni aktiv statusu əmlaka Dövlət tərəfindən ümumi maraq (kommersiya deyil) baxımından verilmişdir.

Tərəflər razılaşıblar ki, - Böyük Palatanın da mövqeyi eyni olmuşdur, - ekspropriasiya qanuni olmuşdur. Müvafiq olaraq, o 1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin ikinci bəndinin təsir sahəsinə düşür. Lakin, məsələni həll etməzdən öncə, mən belə bir ümumi sual qoymaq istərdim: həqiqətənmi aktivin unikal mədəni və tarixi əhəmiyyəti ümumilikdə beynəlxalq qanunvericilik və xüsusilə də, Konvensiyaya müvafiq olaraq əlavə pul kompensasiyası üçün əsas (hüquq) yaradır? Məhkəmə qətnamənin 31-34-cü bəndlərindəki müvafiq istinadların qısa analizi bu nöqteyi-nəzərin dəqiq təsdiqini vermir. Avropa Məhkəməsinin müvafiq sənədləri, xüsusi olaraq, dövlətlərin “mühafizə olunan mülkiyyətin icbari alınmasına” (31-ci bənd) icazə verməli olması və mədəni irsin mühafizəsinin “işlək hüquq yaratmamasından” xəbər verir. Həmçinin müqayisəli hüquqa çox da səthi olmayan baxış (34-cü bənd) Avropa Şurasının üzv dövlətlərində dəqiq ümumi yanaşmanın olduğunu göstərir; və ən vacibi, istinadlar standart vəziyyətlərə edilməlidir və bu halda verilmiş nümunələrin çox az hissəsi müvafiq vəziyyət və hallarla bağlıdır.

Dəqiq qayda və ümumi standartların olmamasının səbəbi unikal tarixi və mədəni obyektlərin pul dəyərinin qiymətləndirilməsi və hesablanmasının aşkar çətinliyi - bəlkə də qeyri-mümkünlüyü ilə bağlıdır. Adi əmlakla bağlı dəyər göz qabağında və aydındır – bu bazarın statistik analizi əsasında hesablanma biləcək orta bazar dəyəridir. Mədəni irsin bir hissəsi olan unikal predmetlə bağlı bu metod istifadə edilə bilməz. Onun dəyəri (subyektiv) qiymətləndirmə məsələsi və razılaşmanın əldə olunmadığı halda, araşdırma predmetidir. Burada qeyd etməliyəm ki, ərizəçi üç müstəqil ekspert qrupunun xidmətlərindən yararlanmaq və işini milli məhkəmələrə çıxarmaq imkanına malik olmuşdur. Nəticədə, dövlət tərəfindən təklif olunmuş ilkin məbləğ iki dəfə yüksək olmuş və ödənilmiş yekun məbləğ 243,104 Avro (qərarın 79-cu bəndi) olmuşdur. Lakin ərizəçi daha çox istəmişdir.

Hətta, təklif olunmuş və ödənilmiş məbləğin adekvat, kifayət qədər və ya ədalətli olmadığını ehtimal etsək belə, biz onu nə iləsə müqayisə etməliyik. Müvafiq müqayisə analoji və ya müqayisə olunacaq vəziyyətdə olan yaxınlıqda yerləşən evlərin kvadrat metrinin qiyməti ola bilərdi. Lakin belə bir müqayisə aparılmamışdır. Adanadan minlərlə kilometr uzaqda olan və sahəni görməyən, bu regionun bazarındakı şərait və vəziyyət haqqında heç nə bilməyən

beynəlxalq hakim lazımı ədalətli kompensasiyanın məbləğini necə müəyyən edə bilər? Fikrimcə, bu sadəcə qeyri-mümkündür.

Bu o demək deyil ki, mən ədalətli balans və adekvat kompensasiyanın əleyhinəyəm. Mənim arqumentim ondan ibarətdir ki, problemin unikal və çox spesifik xarakteri nəzərə alınmaqla, o milli hakimiyət orqanlarının mülahizəsinə buraxılmalıdır və bizim vəzifəmiz bu cür mübahisələrdə ədalətli prosedurun yerinə yetirilməsinin yoxlanılması ilə məhdudlaşmalıdır. Ədalətsizliyin göz qabağında və aşkar olduğu halda, biz, əlbəttə ki, bu şəraitdə sübutların və “düzgün” və ya “ədalətli” məbləğlərin ödənilməsinin qiymətləndirilməsinə müdaxilə etməliyik. Bu, göründüyü kimi, icraatda olan iş deyil və ya, ən azından, bizim bununla bağlı heç bir sübutumuz yoxdur.

Mülkiyyət məsələlərində Konvensiyanın dövlətlərə geniş mülahizə azadlığı verməsi təsadüfi deyil. 1 sayılı Protokolun mülkiyyətin mühafizəsi haqqında 1-ci maddəsinin ikinci abzasının mətnindən bildiyimiz kimi, “dövlətin ... mülkiyyətdən istifadəyə nəzarəti həyata keçirmək üçün, yaxud vergilərin və ya digər rüsum və ya cərimələrin ödənilməsinə təmin etmək üçün zəruri hesab etdiyi qanunları yerinə yetirmək hüququnu məhdudlaşdırmır...”. Bu halda, cavabdeh dövlət ən yaxşı hesab etdiyi xüsusi qanunu qəbul edir. Hətta qanunun, ilk baxışdan, binanın dəyərinin qiymətləndirilməsi zamanı onun memarlıq və tarixi xüsusiyyəti və nadirliyi istisna olmaqla, kifayət qədər məhdudlaşdırıcı görünməsinə baxmayaraq, o bu problemin işlənməsi və maraqlı tərəflərə kompensasiyaların müəyyən edilməsinə dair qərarı dövlətin mülahizəsinə buraxır. Məhkəmənin yaxşı formalaşdırılmış mövqeyi ondan ibarətdir ki, Razılaşan tərəflərin müvafiq qanunvericiliyini qiymətləndirmək onun vəzifələrinə aid deyil. Faktlardan aydın olduğu kimi, ekspertlər de-fakto olaraq qiymət və təkliflərinin qəbul edilməsində olduğu kimi, məhkəmələr də onların istifadəsində kifayət qədər sərbəst olmuşlar. Bütün bunlar ağılabatan və məqsədəuyğun nəticəyə gətirib çıxarmışdır.

Ən nəhayət, qeyd etməyə bilmərəm ki, məhkəmə, ərizəçi tərəfindən çəkilmiş xərclərin ödənilməsinə dair iddiasını əsaslandırmaq üçün hər hansı bir sənədin təqdim edilmədiyini təqdirdə, məhkəmə xərclərinə görə 1000 Avro müəyyən etmişdir. Hesab edirəm ki, bu çox təəssüf doğuran və yanlışdır, çünki özü özlüyündə istənilən məhkəmə araşdırmasında xərclərin göstərilməsi (sübut edilməsi) olmasını nəzərdə tutan qayda mövcuddur. Məhkəmə Reqlamenti (Qayda 60.2) *expressis verbis* (hərfi olaraq) eyni tələbi müəyyən edir ki, ərizəçi “...müəyyən edilmiş müddətdə bütün tələbləri haqqında detallaşdırılmış məlumatlarla birlikdə müvafiq təsdiqediciləri təqdim etməlidir”. Bu halda, əmlaka dair bu işdə və yaranmış şəraitdə bu cür xərclər və məsrəflərin ödənilməsi üçün heç bir kompensasiya müəyyən edilməməli və iddialar ərizəçi və onun vəkilləri arasında tənzimlənməli idi.